

NORGES HØYESTERETT

Den 28. juni 2004 avsa Høyesterett kjennelse i

HR-2004-01142-A, (sak nr. 2004/580), straffesak, anke,

A (advokat Gunnar K. Hagen)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (førstestatsadvokat Jørn S. Maurud)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Stang Lund**: Saken gjelder omgjøring av sikring til tvungent psykisk helsevern. Hovedspørsmålet er om overtredelse av straffeloven § 229 første straffalternativ jf. § 232 er "alvorlig voldsforbrytelse" etter straffeloven § 39 nr.1.
- (2) A, født 00.00.1962, er for tiden under sikring i X fengsel, forvarings- og sikringsanstalt. Han har fra 1978 til og med 1993 vært straffet flere ganger blant annet for overtredelse av § 227, § 228 første ledd, § 229 første straffalternativ, § 258 jf. 257, § 257 og legemiddeloven.
- (3) Statsadvokatene i Oslo satte 30. mai 1996 A under tiltale ved Eiker, Modum og Sigdal herredsrett for å få dom for sikring, da han i sinnssykdom hadde foretatt en eller flere ellers straffbare handlinger. Grunnlaget for tiltalen var overtredelse av straffeloven § 127 første ledd annet straffalternativ, § 162 første ledd jf. femte ledd, § 228 første ledd, § 258 jf. § 257 jf. § 49, § 257, § 317 femte ledd jf. første ledd, § 391 første ledd jf. § 291, legemiddeloven § 31 jf. § 24 første ledd og veitrafikkloven § 31 første til tredje ledd og § 31 jf. § 17 første ledd. Herredsretten avsa 26. august 1996 dom, hvorefter påtalemyndigheten i medhold av den da gjeldende straffelov § 39 nr. 1 bokstavene a til c fikk bemyndigelse til å anwise eller forby bestemt oppholdssted, iverksette tilsyn og meldeplikt og forby A å nyte alkoholholdige drikker for et tidsrom av 5 år.
- (4) A ble 25. januar 2001 pågrepet og varetektsfengslet etter at han hadde slått en annen person i hodet og på kroppen med en jernstang eller annen massiv metallstang.

- (5) Statsadvokatene i Oslo satte 2. april 2001 A under tiltale ved Eiker, Modum og Sigdal herredsrett for å få dom for forlengelse av bemyndigelsen til å anvende sikring. Han ble også satt under tiltale for nye forhold, som var overtredelse av straffeloven § 229 første straffalternativ jf. § 232, § 227 første straffalternativ jf. § 232, § 228 første ledd, § 162 første ledd jf. femte ledd, § 257 jf. 258, § 257, legemiddeloven § 31 annet ledd jf. § 24 første ledd, vegtrafikkloven § 31 første og tredje ledd jf. § 22 første ledd og § 31 første ledd jf. § 24 første ledd første punktum og våpenloven § 33 jf. § 7 jf. § 8 første ledd. Herredsretten avsa 30. april 2001 dom hvoretter påtalemyndigheten fikk fullmakt til å anvende sikring etter den da gjeldende straffelov § 39 nr. 1 bokstavene a til f overfor A for et tidsrom av inntil 5 år.
- (6) Oslo statsadvokatembeter besluttet 22. juni 2001 at A skulle sikres i X landsfengsel og sikringsanstalt. Kriminalomsorgen region nordøst satte lengste tid for sikringen til 22. juni 2006.
- (7) I brev 26. november til 2002 til Oslo statsadvokatembeter underrettet A om at han foretrakk innstilling av sikringen, eventuelt tvungent psykisk helsevern, framfor en tidsubestemt og belastende sikringsdom. Statsadvokatene i Oslo satte 20. august 2003 A under tiltale ved Eiker, Modum og Sigdal tingrett til ervervelse av dom for overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven § 39 nr. 1 og nr. 2, jf. straffeloven § 39 b, og lov 17. januar 1997 nr. 11 om endring av straffeloven mv. (overgangsreglene) punkt 4 jf. punkt 3. Tingretten avsa 24. november 2003 dom med slik domsslutning:
- ”A, født 00.00.1962, dømmes ikke til overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. straffeloven § 39.”**
- (8) Påtalemyndigheten anket til Borgarting lagmannsrett som 5. mars 2004 avsa dom med slik slutning:
- ”A, født 00.00.1962 dømmes til overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. straffeloven § 39.”**
- (9) Lagmannsretten fant etter en konkret vurdering, hvor det særlig ble lagt vekt på styrken og alvoret i volden og truslene, at overtredelsen av § 229 første straffalternativ jf. § 232 sett i sammenheng med overtredelsene av § 227 første straffalternativ jf. § 232, er en alvorlig forbrytelse i forhold til § 39 nr. 1. Retten fant også at det var en reell og nærliggende fare for at A på nytt ville begå alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter andres liv, helse eller frihet for fare, og at det var grunn til å dømme ham til overføring til tvungent psykisk helsevern av hensyn til samfunnsvernet.
- (10) A har anket over saksbehandlingen, lovanvendelsen og reaksjonsfastsettelsen og prinsipalt krevd lagmannsrettens dom opphevd, subsidiært at han frifinnes. Den møtende forsvarer for Høyesterett har frafalt anken over saksbehandlingen.
- (11) *Jeg er kommet til at anken må forkastes.*
- (12) Omgjøring av sikring til tvungent psykisk helsevern kan, på de vilkår som framgår av straffeloven § 39 nr. 1, finne sted når dette anses nødvendig for å verne samfunnet. Hovedspørsmålet er om A har begått en alvorlig voldsforbrytelse eller en annen alvorlig forbrytelse som krenker andres liv, helse eller frihet eller utsetter slike rettsgodter for fare.

(13) Høyesterett har i flere avgjørelser om forvaring etter straffeloven § 39 c tatt stilling til hva som kreves for at det foreligger ”alvorlig voldsforbrytelse”.

(14) I dom inntatt i Rt. 2003 side 1257 fant Høyesterett at to overtredelser av straffeloven § 229 første straffalternativ jf. § 232 ikke ga grunnlag for omgjøring av sikring til forvaring etter straffeloven § 39 c nr. 1. Etter gjennomgåelse av lovforarbeidene og avgjørelsene i Rt. 2002 side 1677 og side 1683 oppsummerte jeg som førstvoterende:

”(35) Ved bedømmelsen av om domfeltes forhold går inn under uttrykket ”alvorlig voldsforbrytelse” i § 39 c nr. 1 første punktum, jf. også § 39 nr. 1 første punktum, tar jeg utgangspunkt i at bestemmelsen er ment primært å gjelde drap, grov legemsbeskadigelse og legemsbeskadigelse hvor den uforsettliges følgeskaden er død eller betydelig skade, jf. proposisjonen side 106 annen spalte som jeg har gjengitt tidligere. Kvalifikasjonen ”alvorlig”, som også gjelder annen forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, tar sikte på å begrense bruken av forvaring til særlig farlige lovbrøyttere for å beskytte mot de farligste forbrytelsene. Ved fortolkningen må også has for øye at én overtredelse kan være tilstrekkelig til å idømme forvaring etter § 39 c nr. 1.

(36) Hvorvidt legemsbeskadigelse etter straffeloven § 229 første straffalternativ omfattes av § 39 c nr. 1 første punktum, har Høyesterett ikke tatt stilling til. I Rt. 2002 s. 1683, som gjaldt straffeloven § 229 første straffalternativ jf. § 232 og straffeloven § 227 annet straffalternativ, ble alternativet alvorlig voldsforbrytelse ikke anvendt. Førstvoterende anså forholdet som ”annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet” etter § 39 c nr. 1. Etter min mening kan i utgangspunktet en overtredelse av straffeloven § 229 første straffalternativ ikke gi grunnlag for dom på forvaring. Konsekvensen ville være en utvidelse av den tidsubestemte særreaksjon forvaring til å omfatte et større antall voldsforbrytelser enn lovforarbeidene gir uttrykk for. Jeg tilføyer at dette kan stille seg annerledes i enkelte tilfeller hvor § 232 kommer til anvendelse. Overtredelse av § 229 første straffalternativ kan da etter en konkret bedømmelse framstå som en alvorlig voldsforbrytelse.”

(15) Domfelte i saken hadde blitt kjent skyldig i uprovosert vold mot en forsvarsløs kvinne ved gjentatte ganger å slå henne med knyttet neve i ansiktet/hoderegionen og ved å ha skallet henne minst to ganger. Åtte måneder senere hadde han sammen med to andre slått og sparket ca. 10 ganger en mann i sittende og liggende stilling i ansikt og bryst. Under tvil kom Høyesterett til at forholdet ikke hadde den grovhet og det omfang som den tidsubestemte særreaksjon forvaring er ment å omfatte.

(16) Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2003 side 1787 gjelder konvertering av en sikringsdom fra 1998 til forvaring. Domfelte var her kjent skyldig i overtredelse av straffeloven § 229 første straffalternativ jf. § 232. Han hadde holdt en ladd pistol mot tinningen til fornærmede. Da fornærmede reiste seg fra stolen han satt på og strakte armen ut mot domfelte, avfyrte han et skudd mot armen som traff fornærmede i albuen og fulgte overarmsbenet opp til skulderen der prosjektilet stanset. Høyesterett fant det ikke tvilsomt at denne handling var en alvorlig voldsforbrytelse etter § 39 c nr. 1.

(17) Det kan reises spørsmål om paragraf § 39 nr. 1 og § 39 c nr. 1, begges første punktum, stiller forskjellige krav til hva som er en ”alvorlig voldsforbrytelse”. Forvaring kan anvendes overfor tilregnelige lovbrøyttere som finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsforbrytelse. Tvungent psykisk helsevern kan bare anvendes overfor lovbrøyttere som var psykotiske eller bevisstløse da de ellers straffbare handlinger fant sted. Uttrykket ”skyldig i” er derfor utelatt i § 39 nr. 1 første punktum. For øvrig er bestemmelsene identiske. Lovforarbeidene trekker klart i retning av at bestemmelsene om tvungent psykisk helsevern og forvaring var ment å være sammenfallende for så vidt

angår kravet til alvorlig voldsforbrytelse, jf. Ot.prp. nr. 87 for 1993–1994 side 106 annen spalte og side 111 første spalte. Behovet for å verne samfunnet mot psykotiske lovbrøyttere kan ikke gi grunnlag for å tolke ”alvorlig voldsforbrytelse” på annen måte i saker om tvungen psykisk helsevern. Jeg legger etter dette til grunn at uttrykket ”alvorlig voldsforbrytelse” i § 39 nr. 1 må forstås på samme måte som i § 39 c nr. 1.

- (18) Grunnlaget for lagmannsrettens omgjøring av sikring til tvungen psykisk helsevern var at A i 2001 ble dømt for i sinnssykdom å ha overtrådt straffeloven § 229 første straffalternativ jf. § 232 og § 227 første straffalternativ jf. § 232. I herredsrettens dom fra 2001 er legemsskaden med særlig farlig redskap beskrevet slik:

”I forhold til tiltalen post I forklarte tiltalte i retten at han hadde B hos seg over natten 25. januar 2001. B ønsket å bli boende en natt til hos tiltalte, men dette ville ikke tiltalte. Til tross for at tiltalte hadde gitt uttrykk for at B ikke fikk overnatte, kom B opp på balkongen hos tiltalte og sparket inn verandadøra i leiligheten til tiltalte.

...

Retten finner på grunnlag av den umiddelbare bevisførsel under hovedforhandlingen herunder ved gransking av bilder tatt av fornærmede, at tiltalte har slått fornærmede flere steder på kroppen. Slagene førte blant annet til at fornærmede fikk et sår i bakhodet. Retten finner at tiltalte også har slått mot fornærmedes hode og at slagene er utført med en massiv metallstang enten av jern eller messing. Det er ikke opplyst i legeerklæringen fra Y kommunale legevakt at skaden var så omfattende at tiltalte (fornærmede) måtte sy. Spørsmålet blir derfor om handlingen omfattes av straffeloven § 228 eller § 229. Retten legger til grunn at det har skjedd en relativt massiv voldsutøvelse mot fornærmede med slag både mot kropp og mot hode. Fornærmede fikk et blødende sår i bakhodet og blåmerker på ryggen. På grunnlag av skadens omfang og fornærmedes politiforklaring, finner retten bevist at fornærmede besvimte på grunn av slag mot hodet.”

- (19) Som det framgår, fant herredsretten bevist at A hadde slått fornærmede flere steder på kroppen med en jernstang eller annen massiv metallstang, og at et slag i bakhodet førte til at fornærmede mistet bevisstheten. Slag med en massiv stang av jern eller metall på kroppen og særlig i og ved hodet, medfører stor fare for fornærmedes liv eller helse. Vekten av stangen gjør at små variasjoner ved tildeling av slagene kan føre til betydelig skade eller død. Det er også vanskelig å kontrollere hvor slagene med en slik stang treffer. Ut fra tingrettens beskrivelse av den ellers straffbare handling er det rene tilfeldigheter som medførte at fornærmede ikke fikk slike skader at § 229 annet eller tredje straffalternativ kom til anvendelse. I tillegg kommer at en domfellelse for legemsbeskadigelse med særlig farlig redskap ville innebære en fordobling av straffen etter § 232 i dette tilfellet. As bruk av stangen som slagvåpen medførte så betydelig fare for liv eller helse at det etter min mening foreligger en ”alvorlig voldsforbrytelse” etter § 39 nr. 1.
- (20) Forsvarer har anført at As opptreden må ses i sammenheng med at fornærmede prøvde å komme inn i hans leilighet etter at han hadde vært kastet ut. Det er således uriktig når lagmannsretten fant at slagene som fornærmede fikk ute på verandaen, var uprovoserte. Jeg bemerker at ved bedømmelsen av den ellers straffbare handlingens farlighet er fornærmedes opptreden av underordnet betydning. Jeg tilføyer at herredsretten i dommen fra 2001 fant at bruk av en jernstang ”åpenbart overskrider hva som er nødvendig for å avverge angrepet.”

- (21) Forsvareren har også gjort gjeldende at lagmannsretten feilaktig har sett overtredelsen av § 229 første straffalternativ jf. § 232 i sammenheng med overtredelsene av § 227 første straffalternativ jf. § 232 ved anvendelse av alternativet ”alvorlig forbrytelse” i forhold til § 39 nr. 1. Det er for meg noe uklart hva lagmannsretten har ment med denne uttalelse. Overtredelsen av § 229 første straffalternativ jf. § 232 må holdes opp mot alternativet ”alvorlig voldsforbrytelse” i § 39 nr. 1. En overtredelse av § 227 jf. § 232 kan tenkes å være slik at alternativet ”annen alvorlig forbrytelse” får anvendelse om retten finner at fornærmedes helse krenkes eller utsettes for fare. Nær tilknytning i tid og sted kan imidlertid etter min mening ikke gi grunnlag for å se flere lovbrudd i sammenheng ved anvendelse av § 39 nr. 1 første punktum. Jeg tilføyer at situasjonen kan være annerledes når voldsanvendelse og trusler skjer samtidig, jf. Rt. 2002 side 1683.
- (22) Omgjøring av sikring til tvungen psykisk helsevern kan bare finne sted når det anses nødvendig for å verne samfunnet. I tillegg kreves en nærliggende fare for at den sikrede på nytt vil begå en alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter andres liv, helse eller frihet for fare.
- (23) Når vilkårene etter § 39 nr. 1 foreligger, hører det under rettens skjønn å avgjøre om behovet for samfunnsvern gjør overføring til tvungen psykisk helsevern nødvendig. Ved denne vurdering skal retten legge vekt på hvor alvorlige lovbrudd den sikrede har begått, faren for nye alvorlige lovbrudd og den sikredes psykiske funksjonsevne. Ifølge forarbeidene skal det også legges vekt på hva slags tilbud samfunnet ellers har å gi den sikrede, blant annet ved tiltak etter lov om psykisk helsevern, jf. Ot.prp nr. 87 for 1993-94 side 106.
- (24) Kravet til samfunnsvern har nær sammenheng med faren for gjentakelse. En ”nærliggende fare” foreligger først når risikoen for tilbakefall er kvalifisert og reell når dommen avsies, hvilket innebærer samme krav som etter tidligere § 39 nr. 1 om sikring, jf. Rt. 2002 side 889 på side 892 og Rt. 2003 side 1085 avsnitt (16). Ved bedømmelsen av nærliggende fare skal det etter § 39 nr. 1 tredje punktum legges vekt på den forbrytelse som lovovertreder har begått, sammenholdt særlig med hans atferd, utviklingen av sykdommen og psykisk funksjonsevne. Utgangspunktet er således den eller de forbrytelser som lovovertreder har begått, jf. Rt 2003 side 1085 avsnitt (18). Etter forarbeidene kan kravet til faregraden være noe forskjellig avhengig av lovbruddets grovhet og hvor alvorlig forbrytelse det er fare for, jf. proposisjonen side 108.
- (25) Som tidligere nevnt er A i årene 1978 til og med 1993 straffet flere ganger for voldsforbrytelser. Han ble i 1996 første gang dømt til sikring blant annet for overtredelse av straffeloven § 127 første ledd annet straffalternativ og § 228 første ledd. Overtredelsene beskrev herredsretten slik:

”... Politiet, som for anledningen var i uniform, brukte lang tid på å forsøke å få kontakt med tiltalte også ved hjelp av tiltaltes mor, men til ingen nytte. De besluttet derfor å ta seg inn i brakken. De brøt opp døren og tiltalte ble rebelsk. Han holdt en gitar mot politimennene og svingte denne fra side til side. Med gitaren slo han først lensmannsbetjent C over hånden. Deretter slo han lensmannsbetjent D i hodet med gitarhalsen, slik at han fikk et blødende kutt. Da politifolkene tok seg lenger inn i rommet, tok tiltalte et bord som han løftet opp med platen mot politiet. Han tok fart og løp mot dem med bordplaten først. Han fikk således presset dem ut av rommet, men da tiltalte ikke hadde tatt i betraktning at bordet var større enn døråpningen, bråstoppet han og politiet kom inn igjen og forsøkte å overmanne ham. De tre politifolkene klarte ikke å holde tiltalte nede og de så derfor ingen annen mulighet enn å slå ham ut. ...”

- (26) I sikringssaken fra 2001 fant herredsretten at A også hadde overtrådt § 227 første straffalternativ jf. § 232. Herredsretten beskrev handlingene slik:

”Fredag 12. januar 2001 var det bråk i ...veien -- i huset der tiltalte bor. Det oppstod en uoverensstemmelse mellom tiltalte og E som bor rett over gangen for tiltalte. Retten finner bevist at begge inngangsdørene i denne etasjen var ødelagt. Da E skulle reparere døra inn til leiligheten sin, ble tiltalte sint. Han og E stod og kjeftet på hverandre. F kom opp og ba tiltalte være rolig. F forklarte i retten at hun har to barn på 10 og 13 år, og at disse barna ble svært urolige på grunn av bråket i annen etasje. Tiltalte kom da ut med en stor jernstang og sa at F skulle ”se til helvete å komme deg ned”. F løp da ned trappen med tiltalte etter seg. G som var samboer med E på dette tidspunkt, forklarte at tiltalte løp etter F med jernstangen løftet. Hun var ikke i tvil om at tiltalte ville slått ned F dersom hun ikke hadde løpt ned og kommet seg unna. Det samme sa F selv. F løp rett inn til seg selv, stengte døren og satte på sikkerhetslås. Hun ringte deretter til politiets nødnummer og sa at politiet måtte komme umiddelbart. ...

Etter at denne episoden hadde funnet sted, stod tiltalte på gangen utenfor Es leilighet og ropte inn at ”det koster ikke meg noe å komme gjennom denne døra og drepe dere begge og bikkja deres”. G sa at hun ble veldig redd. ...”

- (27) Etter § 39 nr. 1 tredje punktum er også lovbrysterens atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne vesentlige momenter ved vurdering av gjentakelsesfaren. A har i 1995, 1999 og 2001 vært rettspsykiatrisk observert. Ny judisiell observasjon ble foretatt etter at tiltalebeslutningen om å omgjøre sikring til tvungent psykisk helsevern forelå. I rettspsykiatrisk tilleggserklæring avgitt 17. februar 2003 til Eiker, Modum og Sigdal tingrett konkluderte de sakkyndige:

”Ved undersøkelse av de sakkyndige - både i forbindelse med årsrapport i desember 01 og i februar 03 - har han fremstått som temmelig uendret siden forrige rettspsykiatriske erklæring ble avgitt. Han har hatt rimelig god hukommelse, men han har virket utflytende og uklar i sine svar, noe de sakkyndige har oppfattet som grensende til schizofren inkohærens. Han har virket tung og affektmatt, men noe mer samlet enn han har vært ved tidligere undersøkelser. Andre aktive psykotiske symptomer har ikke fremkommet, noe som kan ha sammenheng med at han medisineres med antipsykotiske midler. Samlet sett må han oppfattes som psykotisk også ved undersøkelsen i februar 03.

Hovedinntrykket er at han stort sett er lite endret i løpet av de senere år og de sakkyndige vil opprettholde de diagnoser de tidligere har satt på hans tilstand, nemlig F 20.1 Hebefren schizofreni og F 19.2 Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser som skyldes bruk av flere stoffer, avhengighetssyndrom.

Den sykdom obs. har, er kronisk og vil vedvare livet ut, dog kan tilstanden med årene bedres. Han vil dog hele tiden være avhengig av å bruke antipsykotiske medikamenter for å holde symptomene i sjakk. Om han slutter å ta medisinene, må en forvente oppblussen av hans psykotiske tilstand. Det kan i så fall være aktuelt at han må bli behandlet i psykiatrisk institusjon igjen.

Han er uførepensjonert og en kan ikke forvente at han vil komme i arbeid igjen.

Han har en viss kontakt med sin familie, men han trenger i tillegg et nettverk av fagpersonale rundt seg om han skal fungere rimelig bra utenfor institusjon.

Et opplegg slik det var skissert i det frisiokringsopplegget som var planlagt, synes å tilfredsstille mange av behov han har for hjelp utenfor institusjon. Uten et fast opplegg, også med tilsyn, er det adskillig risiko for at han igjen skal falle tilbake til kriminalitet igjen.

Om han skal tilbys metadonbehandling, er mer usikkert og diskutabelt. En må i alle fall regne med at han vil fortsette med sitt rusmisbruk når han kommer utenfor institusjon. Obs. har stor tillit til sin fastlege, og det er rimelig at legen trekkes inn i behandlings- og tilsynsopplegget for obs.”

- (28) Jeg finner det klart at det er en nærliggende fare for at A på nytt vil begå en alvorlig voldsforbrytelse eller annen alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv og helse. Jeg legger særlig vekt på den alvorlige voldsforbrytelse i 2001 sammenholdt med hans tidligere voldelige atferd og de sakkyndiges vurdering av hans sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne. Etter min mening er det nødvendig med overføring til tvungent psykisk helsevern for å verne samfunnet mot at A i psykotisk tilstand begår nye alvorlige forbrytelser som krenker eller utsetter for fare andres liv eller helse.
- (29) Jeg stemmer for denne

K J E N N E L S E :

Anken forkastes.

- (30) Dommer **Flock:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (31) Dommer **Støle:** Likeså.
- (32) Dommer **Bruzelius:** Likeså.
- (33) Dommer **Gussgard:** Likeså.
- (34) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

K J E N N E L S E :

Anken forkastes.